

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת דברים תשע"ז

וכל מעשיך יהיו לשם שמים

"עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" (מכות י, א). יש לדאוג לרוצח שיוכל לחיות. ולכן, "תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו" (שם). כי "חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין"³ (רמב"ם הלכ' רוצח ושמירת הנפש פ"ז ה"א), ולכן חייבים לאפשר לרוצח להמשיך וללמוד תורה באותה איכות כמו שהיתה לו עד עכשיו, וזה אפשרי רק ע"י שמגלין רבו עמו. בלי זה - אין כאן קיום של "נחיי", למרות שישנם בעיר המקלט מלמדי תורה אחרים.

כך היו ישראל צריכים להרגיש לגבי משה רבינו. "מה פירוש שנלמד מפי השופטים? זה לא אותו דבר!" [זו כנראה גם הסיבה לכך, שבתחילה ישב משה לבדו לשפוט את ישראל. כי סבר שרק זו הדרך הנכונה למסור להם את דבר ה'. מסירה ישירה, מכלי ראשון, ולא דרך מתווכים]. אבל ישראל לא מרגישים כך. מוכנים לוותר על לימוד ישיר ממש רבינו. נלמד מהשופט. נלך לשיעור של שר מאה, או שר חמישים, או שר עשרה, ולא יקרה כלום. אפשר להסתדר. ואולי גם עדיף שיתמנו עלינו דיינים חדשים. כי את משה רבינו אי אפשר לשחד בדין, ואת הדיינים החדשים - אולי כן... (רש"י דברים א, יד).

זוהי אפוא התוכחה לישראל במה שאמרו "טוב הדבר אשר דברת לעשות", שהסכימו להתנתק ממש רבינו. אמנם הקב"ה הסכים למהלך של מינוי השופטים, כי משה לבדו לא היה יכול לעמוד בעומס, אך מצד ישראל - הם לא היו צריכים להסכים לזה כל כך מהר. מה שאמרו ומה שעשו - לא זה מה שהיה מצופה מהם לעשות. יש דברים שאדם עושה, והוא עושה בסדר, וגם הקב"ה מסכים, ובכל זאת, אדם אחר לא צריך "ליישר קו" עם הדבר. ממנו מצפים להתייחסות אחרת.

מדוע נענשים גויים המצרים לישראל בגזרת ה'?

כעין זה יש גם בהמשך הפרשה: משה מזהיר את ישראל שיכבדו את השופטים, אבל גם השופטים מצדם מזהירים שיסבלו את הציבור. כי גם אם יש חיוב לכבד את השופטים, אך גם הם מצדם צריכים לכבד את הציבור.

גם מלך צריך לכבד מאד - "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו), "שתהא אימתו עליך" (כתובות יז, א), ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול - ובכל זאת מהמלך התורה דורשת "לבלתי רום לכוּבוּ מֵאֲחֵיו" (דברים יז, ט). הוא צריך להרגיש שהוא לא יותר מכל יהודי אחר, כמו שדוד מעיד על עצמו "וְלִפְיָי תָלַל בְּקִרְבֵי" (תהלים קט, כב). אני לא יותר מכל יהודי אחר.

מלך שלא מרגיש כך, לא יוכל לפטור את עצמו בטענה

אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד

משה אומר לישראל: "ואמר אלכם בעת ההוא¹ לאמר, לא אוכל לבדי שאת אתכם... הבו לכם אנשים חקמים ונבנים וידעים לשבטיכם, ואשימם בראשיכם" (דברים א, ט-ג). זו היא בעצם העצה שנתן יתרו למשה, למנות "שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות", כדי לעזור לו במשא העם, כפי שמסופר בפרשת יתרו (שמות יח, יג-כז), ולאחר שמה נמלך בשכינה (ע"י רש"י שם, כג) - הוא פונה אל ישראל ואומר להם: "לא אוכל לבדי שאת אתכם... הבו לכם אנשים חקמים ונבנים וידעים לשבטיכם, ואשימם בראשיכם"². ומה אמרו על כך ישראל? - "ותענו אתי ונתאמרו: טוב הדבר אשר דברת לעשות" (דברים א, יד). הם מקבלים את ההצעה בהסכמה גמורה.

והנה, דברים אלו מופיעים בפרשתנו במסגרת התוכחה שמוכיח משה את ישראל לפני מותו (ע"י רש"י שם, א). וקשה לכאורה: מהי התוכחה בזה? הרי הכל טוב ויפה! משה רבינו הציע הצעה, וישראל קיבלו אותה! מה לא בסדר כאן? הלוואי שכל דבר שמה אמר היו מקיימים!

אומר רש"י: ישראל לא היו צריכים להסכים להצעתו של משה! היה להם להשיב: "רבינו משה! ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך?" (ע"י רש"י שם, יד) אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד! אמנם משה אומר שהוא לא מסוגל לשפוט את העם לבדו, אבל בכל זאת יש טענה על ישראל. היו צריכים לפחות להצטרף על כך שלא יוכלו לשמוע את דבר ה' ישירות מפי משה. היה עליהם לומר: "אוי, כמה חבל! אבל מה אפשר לעשות? בלית ברירה נלמד מפי השרים". אבל ישראל לא אומרים כך. הם אומרים: "טוב הדבר אשר דברת לעשות", ובנוסף לכך, עוד מזרזים את משה שישלים במהירות את מינוי השרים (רש"י שם). גם אם על עצם קבלת הצעתו של משה לא היתה עליהם תביעה, כיון שמה לא מסוגל לעמוד בעומס, אבל הלב היה צריך לכאוב על כך שלא ניתן ללמוד ממש באופן ישיר.

חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין

עד כמה חשוב הלימוד הישיר מן הרב רואים אצל רוצח בשגגה. הרי הדין ברוצח בשגגה, שחייב לוותר על כל מה שיש לו. על אשתו, על ילדיו, על אדמתו, מוכרח לעזוב את הכל ולגלות לעיר מקלט. אבל על דבר אחד הוא לא חייב לוותר - על תלמוד תורה מרבו! התורה הרי מצוה: "ונס אל אחת מן הערים האלו, ונחיי" (דברים ד, מב). מה פירוש "נחיי"? -

"וְנִתְּתִי אֶת נִקְמָתִי בְּאֲדָוִם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל כה, יד).
 אמר נירון הקיסר: מה, הקב"ה רוצה להחריב את ירושלים,
 ואחר כך לנקום באדום ולענוש אותי על שהחרבתי את בית
 המקדש?! ברח והתגיייר. אמנם הרומאים שלחו אח"כ את
 אספסינוס קיסר, ואח"כ את טיטוס להחריב את ירושלים, אבל
 נירון קיסר ברח, ובאמת זכה בגלל זה ויצא ממנו התנא רבי
 מאיר (גיטין שם). במקום שיענש בגיהנם על החרבת ירושלים,
 זכה לבן כזה שכל הש"ס מלא ממנו! סתם משנה רבי מאיר,
 וכל הש"ס מלא ברבי מאיר! ההסטוריונים הרי לא יודעים לאן
 נעלם נירון קיסר. לפי דבריהם, הוא נעלם פתאום, ולא ידוע
 מה עלה בגורלו. למה? כי לא למדו את מסכת גיטין! אם היו
 לומדים את מסכת גיטין, היו יודעים לאן נעלם נירון קיסר.
 הוא ברח והתגיייר. לא רצה להיות מחריבה של ירושלים. אם
 ה' גזר שירושלים תחרב, שידאג בעצמו להוציא את גזרתו אל
 הפועל. לא אני צריך להיות המוציא לפועל של הגזירה הזאת.
 ה' לא גזר על אף אחד להיות רשע. יש בחירה לאדם. גם אם
 הוא שומע מהנביא כך וכך, יש לו בחירה. הוא לא מוכרח
 להיות רשע.

להשתמש בעולם הזה לצורך עבודת ה'

זה כל אחד צריך לדעת לעצמו, גם כשהוא צודק במשהו,
 לבדוק עד כמה הוא עושה את הדבר מחמת ציווי ה', ועד כמה
 הוא עושה אותו מעצת היצר הרע. גם אם הדבר כשלעצמו
 הוא נכון והכרחי, אך לפעמים דוקא היצר הרע הוא זה שדוחף
 אותו לעשות את הדבר, ולא היצר הטוב.

ה' שם אותנו בעולם הזה, הרשה לנו להשתמש בכל מה
 שאין בו בעיות של כשרות או של גזל וכדו', מותר להנות
 מהעוה"ז, בכל זאת הרמב"ן אומר שמי שנמשך יותר מדי
 לעוה"ז זה בן סורר ומורה, שהוא נידון על שם זה שכבר בגיל
 שלוש עשרה הוא כל כך נמשך אחרי העוה"ז. אמנם בן סורר
 ומורה עושה את מעשיו שלא ביושר, "אינו נעשה בן סורר
 ומורה, עד שיגנוב משל אביו ואכל בשרות אחרים" (סנהדרין
 עא, א), אבל גם מי שנמשך ביושר אחרי העולם הזה, בכל זאת
 ה' יבוא איתו במשפט על כל מה שלקח מהעולם הזה שלא
 לצורך. נתנו לך את העוה"ז כדי להשתמש בו לעבודת ה'.
 אתה צריך לאכול, אתה צריך לישון, אתה צריך לנוח - הכל
 תעשה בשביל עבודת ה', לא סתם מפני שהעולם הוא הפקר
 ואני יכול לקחת לעצמי מכל מה שכשר.

אם אדם מכוין בכל מעשיו לעבודת ה' ולכבוד שמים, גם
 מעשי החולין שלו הופכים למעשי מצוה. הרמב"ם אומר,
 שהאוקל ושותה ועוסק בצרכי גופו כדי "שיהא גופו שלם
 וחזק, כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה'... הוא עובד את ה'
 תמיד!... ואפילו בשעה שהוא ישן... נמצאת שינה שלו
 עבודה למקום ברוך הוא!" (רמב"ם הלכ' דעות פ"ג ה"ג) הוא
 שאמר שלמה המלך, "בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ" (משלי ג, ו). בכל מה
 שאתה עושה - תעבוד את ה'. באכילה, בשתייה, בשינה, ובכל
 דבר. אם אדם אוכל וישן כדי שיהיה לו כח לעבוד את ה' -
 הוא יקבל שכר גם על האכילה והשינה שלו. לעומת זה, אם

שהתורה ציותה לכבוד אותו. נכון, התורה ציותה לכבוד אותך,
 כי כך צריך להיות, שהעם יהיה כפוף למלך וכבוד אותו, אבל
 המלך מצדו צריך להרגיש כפוף לציבור. אמנם בפרהסיא
 אסור לו למחול על כבודו, אבל יחד עם זה בלבו הוא צריך
 להרגיש שהוא שווה לציבור. "לְבַלְתִּי רוּם לְכַבוּ מֵאֲחֵיו".

כשאדם עושה דבר, אם זה דבר שיש עליו פירכא, לא
 תמיד הוא להצטדק בטענה שהוא עושה את רצון ה'. כדי
 שטענה זו "תתפוס", צריך שיתכוין באמת לעשות את רצון ה',
 ולא את רצון היצר הרע שלו. זו הטענה אל פרעה מלך מצרים.
 הקב"ה גזר "וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו,
 ג), וא"כ פרעה היה יכול לטעון, קיימתי את רצון ה' שאמר
 "וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם". אבל זה לא כך. כי פרעה והמצרים לא
 השתעבדו בישראל כדי לקיים את רצון ה', אלא להנאת עצמם
 השתעבדו בהם. אם היו רוצים להשתעבד בהם רק בשביל
 לקיים את רצון ה', היו יכולים לצאת ידי חובה בשיעור קטן,
 לומר להם להגיש לכם כוס מים, או משהו דומה, ולא
 לשעבדם "בְּחֶמְרָם וּבְלִבְנֵיהֶם וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשֹׁדָה". מזה
 שהשתעבדו בהם בקושי רב, מוכח שלא עשו לשם שמים,
 אלא לשם עצמם. ולכן ה' הודיע לאברהם, "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר
 יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי" (שם, יד). כי אע"פ שה' מצדו גזר על ישראל
 שעבדו, אבל המצרים מצדם לא השתעבדו בהם בשביל לקיים
 את רצון ה', אלא בשביל עצמם, ולכן נענשו⁴.

כעין זה רואים גם בהפטרה שקראנו לפני שבועים, בשבת
 פרשת פינחס:

ירמיהו הנביא מנבא על חורבן ירושלים: "מִצְפּוֹן תִּפְתָּח
 הַרְעָה עַל כָּל יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ. פִּי הַנְּנִי קָרָא לְכָל מִשְׁפָּחוֹת מַמְלֹכוֹת
 צְפוֹנָה, נְאֻם ה', וּבָאוּ וְנִתְּנוּ אִישׁ כְּסָאוֹ פֶתַח שַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל
 כָּל חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב" וכו' (ירמיהו א, יד ואילך). נבואה קשה מאד
 על ירושלים, ובהמשך נבואות קשות נוספות על ירושלים.
 והנה, בין הנבואות הקשות מופיע הפסוק הבא: "הֲלֹךְ וְקָרְאתָ
 בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר, פֹּה אָמַר ה', זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ,
 אֲהַבְתָּ כְּלֹלִתֶיךָ, לְכַתֵּךְ אֲחֵרֵי בְּמִדְבַר בְּאָרֶץ לֹא זְרוּעָה. קָדַשׁ
 יִשְׂרָאֵל לְה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ, כָּל אֲכָלֶיךָ יִאֲשָׁמוּ, רָעָה תְּבֹא
 אֲלֵיָהֶם נְאֻם ה'" (שם ב, ג-ג). מה לנבואה טובה זו בתוך כל
 הנבואות הקשות הללו? איך היא קשורה אליהם?

נראה להסביר כך: ה' קורא לממלכות צפונה להחריב את
 ירושלים. מה יאמרו אותן ממלכות? - "עשינו את דבר ה', ולא
 מגיע לנו כל עונש". אומר להם הקב"ה: לא! "קָדַשׁ יִשְׂרָאֵל
 לְה', רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ, כָּל אֲכָלֶיךָ יִאֲשָׁמוּ, רָעָה תְּבֹא
 אֲלֵיָהֶם נְאֻם ה'". עתידים אתם ליתן את הדין על כל מה
 שתעשו לישראל. כי למרות שגזרתי על ירושלים שתחרב, לא
 בקשתי מכם להיות השלוחים לדבר. אתם מצדכם לא הייתם
 צריכים לעשות את זה.

מי שהבין היטב את הענין הזה, זהו נירון קיסר. נירון קיסר
 יקבל את משמם, שהקב"ה רוצה להחריב את ירושלים. נירה
 חיצים לכל רוחות השמים, ובכל פעם - עף החץ ונחת
 בירושלים (עי' גיטין נו, א). בכל זאת, כשפגש ילד יהודי אחד
 ושאל אותו איזה פסוק למד היום ב"חדר", אמר לו הילד:

אמנם זמן קצר בכמות, אך רב האיכות - זמן אלול שלפני הימים נוראים - אז ודאי צריך הרבה כח בזמן כזה. ואם כך, הרי שצריך גם ללמוד בין הזמנים, לא רק לנוח, כדי שלא נגיע אל הזמן הבא כמי שלא למד גמרא מימיו...

כמה זמן צריך ללמוד בבין הזמנים? האם ממש כמו בתוך הזמן? - מספרים ששאלה זו שאלו את החזון אי"ש, והוא אמר שלא צריך עד כדי כך. "בבין הזמנים מספיק ללמוד שתיים עשרה שעות ביום בלבד"... כך הוא אמר. אינני יודע אם גם מבחור בן דורנו אפשר לדרוש ללמוד כך בבין הזמנים. הדור שלנו הוא דור חלש. אבל בכל זאת, מוכרחים למצוא זמן ללימוד תורה גם בין הזמנים. בין הזמנים אינו המשך של תשעה באב, שאסור ללמוד בו. "בבין הזמנים" מותר וחובה ללמוד. אמנם צריך לנוח ולהתרענן "בבין הזמנים", אבל זמן שאינו דרוש למנוחה ולרענון, חייב בתלמוד תורה כמו שאר ימות השנה. לא שמענו שמישהו חלה מחמת שעיין קצת בספר בין הזמנים, או מחמת שלמד קצת בחברותא בין הזמנים. צריך גם ללמוד ב"בין הזמנים". לא להקדיש את כולו לטיולים, כדי שלא נכנס לחודש אלול מתוך בטלה מוחלטת⁶. וכמובן, צריך גם לשמור על זמן קריאת שמע וזמן תפילה ב"בין הזמנים", בדיוק כמו בתוך הזמן.

בכלל, צריך לדעת, שחופשת "בין הזמנים" היא רק בבחינת "דחוייה", לא בבחינת "הותרה". אנו מוכרחים לנפוש קצת, להתאָרר קצת לפני זמן אלול, שבו נדרשת מאיתנו עבודה קשה יותר, ומאמצים מיוחדים, אז לפני אלול שואפים קצת אור. אבל כל זה הוא רק בבחינת "דחוייה", לא "הותרה". אם היה אפשר שגוי יצא במקומו לבין הזמנים, היינו צריכים לקיים את חופשת "בין הזמנים" ע"י גוי. היות ואי אפשר לצאת לבין הזמנים ע"י גוי, מקיימים זאת ע"י ישראל. ואף על פי כן, יש למצוא זמן גם ללימוד ב"בין הזמנים", ואם אפשר - כדאי גם למצוא חברותא לבין הזמנים.

מה כדאי ללמוד בין הזמנים? - "בבין הזמנים" כדאי ללמוד דברים שלא מספיקים ללמוד בישיבה. בישיבה מוכרחים להתרכז יותר בלימוד הגמרא, וא"כ מתי נשלים את כל התנ"ך? מתי נשלים את כל המשניות והרמב"ם וכל מה שיש ללמוד? - "בבין הזמנים"! בין הזמנים הוא הזמן המתאים להשלים את כל הדברים האלו, שאין זמן ללמוד אותם בתוך הזמן. אמנם בשלושה שבועות אי אפשר להספיק את כל זה, אבל מה שלא נספיק "בבין הזמנים" הזה, נוכל להשלים ב"בין הזמנים" הבא, שהוא אינו רחוק כל כך. אחרי יום הכפורים יש שוב "בין הזמנים". צריך להשתדל לנצל את הזמנים האלה ללימוד שאר חלקי התורה. כמובן, גם לחזור על מה שלמד בזמן בישיבה זה טוב, או להכין לקראת הזמן הבא את מה שילמדו, גם זה טוב, העיקר לא לבטל את הזמן, לא לשבות לגמרי מלימוד, למרות שלא נמצאים בישיבה.

הפוסק אומר: "מי יַעֲלֶה בְּהַר ה', וְיִיָּקֹם בְּמִקוֹם קָדְשׁוֹ - יָקִי כַּפַּיִם וְיִבְרַךְ לְבָב, אֲשֶׁר לֹא נִשְׂא לְשׂוֹא נִפְשִׁי⁷ וְלֹא נִשְׁפַּע לְמַרְמָה" (תהלים כד, ג-ד). נתנו לו נפש, והוא לא נשא אותה לשוא, שלא לצורך, אלא בשביל לעבוד את ה'⁸.

יאכל סתם כי הוא רעב, ויישן סתם כי הוא עייף - לא יקבל שום שכר על כך. אמנם יש מחלוקת אם מצוות צריכות כונה או אין צריכות כונה (עי' שו"ע או"ח סי' ס' סע' ד'), אבל בענין הזה - לכל הדעות צריך כונה. אם יאכל וישן סתם, שלא מתוך כונה לעבוד את ה' - לא יהיה לו שום שכר על כך. לעומת זאת, אם יישן לשם שמים - יקבל שכר. לכן אמרו חז"ל: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב מ"ב). כי כך, גם על מעשי הרשות והחולין יקבל שכר, כמעשי מצוה.

שלוחי מצוה אינן ניזוקין - רק בהליכתן, או גם בחזרתן?

חז"ל אמרו, "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" (פסחים ה, ב). ונחלקו חז"ל, מאיזה פסוק לומדים זאת. הנפקא מינה בין שני הלימודים, האם רק בהליכתן מובטחים שאינן ניזוקין, או גם בחזירתן (עי' שם). יש מי שאומר שרק בהליכתן, ויש מי שאומר שגם בחזירתן. והנה, הגמרא מביאה שם, ששאלו את רב, האם תלמידים הגרים בריחוק מקום מבית המדרש יכולים לבוא מוקדם בבוקר (בעוד שחשוך בחוץ) לבית המדרש, או שצריכים לחשוש לסכנת הדרכים. אמר רב: שיבואו, עלי ועל צוארי! (כלומר: ודאי לא ינזקו, כיון שהולכים לדבר מצוה). שאלו אותו: האם גם לשוב לביתם בסוף היום ויכלו בשעת החשכה? אמר להם: איני יודע.

ולכאורה קשה: כמו מי סבר רב? אם סבר שרק בהליכתן אינן ניזוקין, היה לו לומר שלא יחזרו משחשכה. ואם סבר שגם בחזירתן אינן ניזוקין, היה לומר שיכולים לחזור משחשכה. ולומר שהסתפק בין שתי הדעות, זהו דוחק. ולכן, נראה לבאר כך: רב סבר, ש"שלוחי מצוה אינן ניזוקין" הוא רק בהליכה, ועל החזרה - אין הבטחה שלא ינזקו. אלא שהחזרה, לא תמיד היא רק חזרה. פעמים שהחזרה עצמה נחשבת להליכה לדבר מצוה. כיצד? - אם אדם חוזר הביתה מפני שב"ה הסדר נגמר ואפשר ללכת לאכול ולישון, זו איננה הליכה לדבר מצוה. אבל אם אדם חוזר הביתה לאכול ולישון כדי שיהיה לו כח ללמוד מחר, בשבילו גם החזרה היא הליכה לדבר מצוה. הוא איננו "חוזר" כעת מדבר מצוה, אלא "הולך" לדבר מצוה, להכין עצמו ללימוד של מחר.

זהו שאמר רב, שלגבי לבוא לבית המדרש - "עלי ועל צוארי". לא משנה מה תהיינה הכוונות, בין אם באים ללמוד לשמה, בין אם באים ללמוד שלא לשמה, בכל מקרה זוהי הליכה לדבר מצוה, ואפשר להבטיח שלא ינזקו בדרך. אבל בחזרה הביתה - על זה אי אפשר להבטיח כלום. כי זה כבר תלוי בלבו של כל אדם, אם חוזר כדי להכין עצמו ללימוד של מחר, או שחוזר סתם⁵.

הלכות "בין הזמנים"

אנו מתקרבים לימי בין הזמנים, ומה שדברנו - נוגע גם לבין הזמנים. ההתייחסות לבין הזמנים צריכה להיות כזו, שאין זו סתם חופשה מהלימוד, אלא חופשה שנועדה להיות הכנה וחיזוק לקראת הזמן הבא. ובפרט שהזמן הבא הוא

אלול - "אָשָׁר לֹא נָשָׂא לְשׂוֹא נְפִשֵׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה". ונזכה שצום החמישי יהיה לששון ולשמחה ולמועדים טובים במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

"נְקִי כַפַּיִם" - הוא לא לוקח מהעולם שום דבר לצורך עצמו, אלא רק מה שנצרך לו לעבודת ה'.
מי שמתנהג כך - "יִשָּׂא בְרַכָּה מֵאֵת ה', וְצִדְקָה מֵאֵלֹהֵי יִשְׁעוֹ" (שם, ה). כי לא נשא את נפשו לשוא, אלא רק בשביל עבודת ה', כמו שהרמב"ם אמר, "בכל דרכיך דעהו".
כל אחד ישתדל להתקדם בעבודת ה' עד כמה שאפשר, גם בין הזמנים למצוא זמנים ללמוד תורה, להתפלל במנין וכדו', ובעיקר להתכונן לזמן הבא, זמן אלול. להכנס כראוי לזמן

1. כשישבנו לרגלי הר סיני (רמב"ן וע"ש).

2. ועי' רמב"ן (דברים א, יח) שכתב שלשה טעמים אפשריים, למה לא אמר כאן משה דבר בשם אומרו, ולא ציין בדבריו שיתרו חותנו הוא זה שנתן לו עצה זו.

3. בירושלמי מובא, דמי שהוא "להוט אחר התורה" - מותר לו ללמוד גם בזמן שהוא אָבֵל, אע"פ שאבל אסור בלימוד תורה (ירו' מו"ק פ"ג ה"ה). [והביאו הבי"ד (יו"ד סי' שפ"ד), אך כתב דלא הביאוהו הפוסקים]. ובטעם היתר זה כתב בעל "ערוך השולחן", "אם היה להוט אחר התורה - כמו הָרַעַב כשהוא להוט אחר איזה מאכל, ואם לא יתנו לו יאחזנו בולמוס ויסתכן, כמו כן הוא להוט אחר התורה, ונחשב כקצת סכנה. ולכן לא הביאו הפוסקים, משום דלא שכיח זה כלל בזמננו" (ערוה"ש שם ס"ג). ועכ"פ חזינן מכאן, שיש מצב שאדם יהיה דבוק כ"כ בתורה, עד שאם לא יוכל ללמוד במשך כמה ימים - הוא נחשב אצלו כקצת סכנה. כי "חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין".
[ואולם יש שפירשו שטעם ההיתר הוא, משום שלאבל אסור רק להתענג, אך אינו חייב להצטער, ואצל אדם זה הבטלה מלימוד יש בה צער גדול, ולא רק מניעת תענוג, ולכן הותר לו ללמוד ("גשר החיים" ח"א עמ' רכ"ב)].

ועוד יש מבארים טעם היתר זה ע"פ מש"כ המהרש"א ("ח"א תענית ל, א) דטעם האיסור ללמוד תורה לאבל אינו משום שמחה, אלא כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. ולכן לא אסרו את הלימוד למי שהוא "להוט אחר התורה", כי אדם זה דעתו נתונה לתורה בעל כרחו, ואינו יכול להסיח דעתו ממנה בשום פנים ואופן, ואין טעם לאסור עליו את הלימוד, כי ממילא דעתו מוסחת מן האבילות ונתונה רק לתורה.
ועכ"פ כבר העירו בזה, דכל ההיתר הזה שייך רק באבל על קרוביו, שיש סוכרים שנאסר עליו תלמוד תורה לגמרי, אפי' בדברים הרעים (עי' תוס' תענית כא, א ד"ה ואסור לקרות בתורה), וכנראה כן ס"ל להירושלמי, ולכן בלהוט אחר התורה - התירו לו ללמוד. אבל בתשעה באב, שאמרו חז"ל שמתר ללמוד בו בדברים הרעים (תענית ל, א; ונפסק בשו"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"א) - הרי יכול ללמוד בדברים הרעים, וא"כ אין שום מקום להתיר ללמוד בדברים אחרים אף למי שהוא להוט אחר התורה.

4. וכן כתב הרמב"ן על הפסוק "וְגַם אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבְדוּ דָן אֲנִי" (בראשית טו, יד): "ודע והבן, כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה, לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו. הוא רשע בעונו ימות, ודמו מיד הרוצח יבוקש. אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא, יש בעושה אותה דינים: כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו כנגדו - אין עליו חטא, אבל יש לו זכות בו... אבל אם שמע המצוה והרג אותו לשנאה, או לשלול אותו - יש עליו העונש, כי הוא לחטא נתכוון, ועבירה הוא לו".

ולכן, כשישראל הורגים את המגדף, נאמר: "וַיִּזְצִיאוּ אֶת הַמִּקְלָל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֶבֶן, וַיִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֵשׂוּ פֶּאֶשֶׁר צָנָה ה' אֵת מֹשֶׁה" (ויקרא כד, כג). מה פירוש "וַיִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֵשׂוּ פֶּאֶשֶׁר צָנָה ה' אֵת מֹשֶׁה"? הרי כבר נאמר בפסוק שלפני זה "וַיִּזְצִיאוּ אֶת הַמִּקְלָל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֶבֶן", וא"כ מה בא הפסוק השני להוסיף באמרו "וַיִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֵשׂוּ פֶּאֶשֶׁר צָנָה ה' אֵת מֹשֶׁה"? - נאמרו בזה כמה תירושים בראשונים, אבל הרמב"ן אומר (בפירוש אחרון), שכונת הפסוק לומר, שישאל עשו למגדף מה שעשו, "פֶּאֶשֶׁר צָנָה ה' אֵת מֹשֶׁה". כלומר, רק בגלל ציווי ה', ולא מחמת שנאה או נקמה (רמב"ן שם). כי אם היו עושים כן לשנאה או נקמה - היתה נחשבת להם הריגתו לחטא, ולא למצוה. דהכל הולך אחר הכוונה.

5. ואם חוזר בשביל שתי המטרות, גם בשביל שיהיה לו כח ללמוד מחר, וגם להנאת עצמו, שהוא עיף ורוצה לישון - מבואר בגמ' שגם זה בכלל שלוחי מצוה שאינן ניוזקין (עי' פסחים דף ח' סוף ע"א וריש ע"ב ורש"י שם).

6. וכבר אמרו חז"ל, "לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן" (שבת קיט, ב). וכתב המהרש"א (שם ד"ה ואמר רבה), שבעוונותינו הרבים, גם בזמננו מצוי העוון הזה, ש"הבחורים מבטלין רוב הימים בבין הזמנים, והולכים ברחובות בביטולים וטיולים..." וכן כתב הש"ל: "ויעיקר הכולל הכל, יהיה נעקר ונשרש מן העולם השם של בין הזמנים, לא יזכר ולא יפקד, רק כל העתים שוים לטובה, יתנהגו כמנהג אחד לתורה" (של"ה מס' שבועות ד"ה ולמדתם את בניכם - עמ' מ"ח ע"ב בדפוסים הישנים).

7. ב"מנחת שיי" הביא מחלוקת ונוסחאות רבות בתיבה זו. יש גורסים "נפשי" כתיב וקרי, ויש גורסים "נפשו" כתיב וקרי, ויש גורסים "נפשי" כתיב ו"נפשו" קרי, ויש גורסים "נפשו" כתיב וקרי אלא שהו"ו זעירא. ועפ"י נחלקו גם הפירושים של כתוב זה. יש שפירשו "נפשו" כרומזת על הנשבע, שלא הזכיר את נפשו בשבועת שוא. פירוש אחר - "נפשי" ו"נפשו" מוסבים על ה', כלומר: האיש לא נשבע בנפשו של ה' לשוא. ולפירוש זה הגירסא "נפשי" היא תיקון סופרים וכינוי, מפני כבוד של מעלה, שלא לומר על ה' לשון "נפשו", [הגם שמצאנו כן במקרא, כגון: "נִשְׁבַּע ה' צָ-כָּאוֹת בְּנַפְשׁוֹ" (ירמיהו נא, יד), "נִשְׁבַּע ה' אֱלֹקִים בְּנַפְשׁוֹ" (עמוס ו, ח)].

8. רוב המפרשים הסבירו "נִשָּׂא" במוכּן של שבועה [כמו: "לא תִשָּׂא אֵת שֵׁם ה' אֱלֹקֶיךָ לְשׂוֹא" (שמות כ, ו)]. אבל הרב שליט"א הסביר כפשוטו, מלשון נשיאת דבר, וקאי על נפש האדם, ואמר הכתוב: מי יעלה בהר ה' - מי שלא "נשא" נפשו לשוא. כלומר, שלא חי סתם בשביל עצמו, או בשביל ערכי שוא, אלא בשביל לעבוד את ה'. [וגם במפרשים יש שפירשו בכיוון זה - עי' פירושי האלשיך, המלבי"ם, הרש"ר הירש ועוד].